

Arbeidsmigratie in vroeger tijden

De Hollandgangers

U kunt er de krant op na slaan: de immigratiestroom is momenteel volop in het nieuws en staat volop ter discussie. De migrantenstroom vanuit het buitenland naar ons land is weliswaar op het ogenblik zeer actueel, maar op zichzelf geen nieuwerwets verschijnsel. In het begin van de 19^e eeuw kwam mijn voorouder Gerhard Hermann Kamp, op zoek naar werk, vanuit het toenmalige koninkrijk Hannover naar onze omgeving. Zijn geval stond niet op zichzelf. Hij bleek een exponent te zijn van een omvangrijke arbeidsmigrantenstroom vanuit Duitsland naar Nederland waarvan het hoogtepunt lag in de tweede helft van de 18^e eeuw: de Hollandgangers.

In de dorpen in de wijde omstreken van Haarlem werkten in de 17^e tot en met de 19^e eeuw zeer veel Duitse seizoenarbeiders. Ze werkten als zogenaamde polderjongens bij de aanleg van vaarten en dijken, als 'blekersboden' op de blekerijen, als grasmaaiers in de weilanden, als veenwerkers in de landerijen, als tuinlieden op de buitenplaatsen of ze trokken als marskramers van boerderij naar boerderij. In de historische bronnen is maar zelden te achterhalen wie ze waren en waar ze vandaan kwamen. Tenzij ze hun sporen hebben nagelaten in de diverse registers van kerken en van de burgerlijke stand, zoals het geval is met onze hoofdpersoon Gerhard Hermann Kamp.

Gerhard Hermann Kamp werd als Gerhard Hermann Knobbe op dinsdag 29 januari 1788 geboren in het plaatsje Schwagstorf in het bestuursdistrict Fürstenau, als zoon van de katholieke ouders Joan Knobbe, genaamd Kamp, en Elisabeth Karhof, eveneens Kamp genaamd¹. Hij trouwde met Anna Maria Gösling die op dinsdag 1 december 1835 te Merzen overleed. Het is zeer goed mogelijk dat toen Gerhard Hermann in Nieuwveen op woensdag 26 augustus 1840 voor de tweede maal in het huwelijk trad, hij al meerdere jaren seizoenarbeid verrichtte in Holland. Maar vanwaar die arbeidstrek naar Holland? Wat bracht hem, en zo velen met hem, ertoe het geluk te beproeven ver weg van huis en haard?

Ontstaan van de trek naar Holland

Er kan aangenomen worden dat de arbeidstrek uit de regio Osnabrück naar Nederland al sinds de 16^e eeuw plaatsvond. In de daaropvolgende Gouden Eeuw werden vele migranten uit het gehele noordwesten van Duitsland door het vooruitzicht van werk en goede verdiensten in Holland aangesproken. De periode van economische opbloei in ons land, die duurde tot het midden van de 18^e eeuw, had een permanente vraag naar arbeidskrachten tot gevolg. Deze mensen konden, juist door de economische voorspoed, een hoog loon krijgen. En dit was niet de enige grond voor de trek naar het steenrijke Holland; ook de culturele bloei en de maatschappelijke tolerantie oefenden een sterke aantrekkingskracht uit op de seizoenarbeiders.

In het prinsbisdom Osnabrück, het thuisland van een groot deel van de Hollandgangers, was de situatie geheel tegenovergesteld. In de 17^e eeuw moest aldaar als gevolg van de Dertigjarige Oorlog een torenhoge schuldenlast weggewerkt worden en hiertoe werd een nogal ingrijpende belastingpolitiek gevoerd. Wat dit betekende voor de bevolking laat zich raden.

Een andere verklaring voor de verarming van de bevolking lag in de door de landbouw bepaalde sociale structuur van het prinsbisdom. Naar oud 'Westfälisches Höferecht' werd naargelang de grootte van de boerderijen onderscheid gemaakt tussen 'Vollerbe', 'Halberbe', 'Erbkotten' en 'Markkotten'. De eigenaren van deze hoeses werden als zodanig 'Vollerben', 'Halberben', 'Erbkötter' en 'Markkötter' genoemd. De 'Vollerben', 'Halberben' en 'Erbkötter' bleven vaak nog verbonden aan het stamgoed. Maar al bij de vestiging van de 'Markkötter', die al in de 15^e en 16^e eeuw door toewijzing van gemeenschappelijk bouwland hun grond in bezit kregen, bleek een toenemende schaarste aan vestigingsgrond. De 'Markkötter' hadden daardoor aanzienlijk minder werk en hierdoor vormden handwerk of

¹ In het vroegere Duitsland was het gebruikelijk dat de mensen van de boerderijen genoemd werden naar de hoeve, waarvan de familie eigenaar was. Deze bijnaam kon zowel in mannelijke als vrouwelijke lijn vererfd worden, evenals het onroerend goed dat in eigendom was.

handel vaak noodzakelijke bijverdiensten. Mede daardoor vinden we onder deze 'Markkötter' al een aanzienlijke hoeveelheid Hollandgangers.

Het verbod op de erfdeling uit 1618, dat instandhouding van de hoeves moest waarborgen, en de groei van de bevolking sinds het einde van de eerdergenoemde Dertigjarige Oorlog leidden tot het ontstaan van de klasse van de 'Heuerleute'. Dit was een in economisch opzicht zeer afhankelijke bevolkingsgroep waarin de zogenaamde 'Hüsselten' te vinden waren. Deze 'Hüsselten' waren niet-ervende kinderen van boeren. Zij bezaten geen grond en konden ook helemaal nergens introuwen. Daarom huurden ('heurten') zij van een boer een klein stukje land en een huis. Als tegenprestatie moesten zij behalve het betalen van een pachtsom ook handdiensten op de boerderij van de verpachter verrichten. Zo ontstond het systeem van 'Heuerleute'. Het aantal 'Heuerleute'-families in de regio Osnabrück maakte rond 1770 meer dan 53% van de plattelandsbevolking uit. Het systeem met zijn structurele onzekerheden en risico's was, naast de bijzonder geringe exploitatiemogelijkheden van de boerderijen en de onvruchtbaarheid van de bodem in het gebied, een zeer belangrijke oorzaak van de gang naar Holland. Bovendien zette de verslechtering van de levensomstandigheden van de plattelandsbevolking in de 19^e eeuw verder door. De economische groei hield bij lange na geen gelijke tred met de sterke bevolkingsgroei en het gedeelte boerenzonen dat niet meer zijn plek kon vinden in de eerder geschetste economische sociale structuur groeide gestaag. Hierdoor breidde de agrarische onderlaag zich verder uit en zo gingen de Hollandgangers een steeds groter deel van de beroepsbevolking uitmaken.

Een historische prent op een 'noodbiljet'² uit de jaren twintig geeft kort maar krachtig het ontstaan van de trek naar Holland weer. Dit biljet verwijst naar de al even erbarmelijke omstandigheden van de eeuw daarvoor ten tijde van de Hollandgangers.

We zien dus dat het niet zo vreemd was dat de arme boerenarbeiders uit de regio van Osnabrück naar de Hollandse kuststroken trokken om daar hun schamele bestaan aan te vullen. Doordat de verschillende arbeidscycli op elkaar aansloten was dit ook heel goed mogelijk. In het vroege voorjaar verrichtten de boeren hun voorjaarswerkzaamheden op het eigen land. Daarna vertrokken zij naar Holland waar in de voorzomer het meeste werk in de veeveelt werd verricht (hooioogst) of tot juli turf gewonnen werd. In de nazomer waren de Hollandgangers weer op het eigen land om dan het graan te oogsten en het winterkoren in te zaaien.

De Hollandgangers waren trouwens maar zelden avonturiers of ontdekkingsreizigers die zomaar in den vreemde naar werk gingen zoeken. Meestal volgden ze de wegen van vrienden of bekenden die hen al voor gegaan waren en vaak door bemiddeling hielpen bij het vinden van werk.

Specialisatie van arbeid bij verschillende Hollandgangers

Bij de Hollandgangers vormden de goederenhandel, de zeevaart, het handwerk en vooral het akkoordwerk zoals grasmaaien of turfwinning de concentratiepunten van de gang naar onze streken. Deze specialisatie liet zich eenvoudig verklaren: het benadrukken van eigen vaardigheden maakte door de hogere graad van bekwaamheid een betere marktwaarde mogelijk, waardoor de Hollandganger ook een betere beloning kon vragen. Deze specialisatie werd natuurlijk al eigen gemaakt in het eigen thuisgebied en had dus een natuurlijke verankering in de sociale thuissituatie van de Hollandganger. In onze omgeving vormden hoogstwaarschijnlijk in de 18^e eeuw de turfstekers en in de 19^e eeuw de grasmaaiers het grootste deel van de Hollandgangers. In 1724 had de stedelijke regering van Haarlem, louter handelend uit economische overwegingen, de heerlijkheidsrechten van de ambachten Nieuwveen en

² In de jaren twintig was de economische toestand in Duitsland nogal chaotisch, mede door de geallieerde eisen tot herstelbetalingen voor de schades ontstaan uit de Eerste Wereldoorlog. Om hun ambtenaren te kunnen betalen gingen gemeenten ertoe over noodbiljetten te drukken met historische afbeeldingen.

Zevenhoven verworven. Haarlem beleefde in die tijd een periode van grote bloei en groei en hierdoor steeg dan ook de vraag naar brandstof. Doordat Haarlem het voor het zeggen kreeg voor wat betreft de ontginningsrechten van de veenlanderijen onder beide ambachten, kon de stad het winnen van veen onder eigen leveringsvoorwaarden en prijs ter hand nemen. En dat gebeurde dus ook. De vraag naar arbeidskrachten nam hierdoor uiteraard sterk toe. Dat het proces van ontginning niet onverminderd kon doorgaan werd onverkort duidelijk door de fatale gevolgen ervan: het dorp Schoot werd rond 1750 geheel door het water verzwolgen en ook de Uitterbuurt ontkwam niet aan het water. Voor de Hollandganger, die in onze omgeving naar werk zocht, werd de turfwinning zodoende vanzelf steeds minder belangrijk. Zoals inmiddels wel als algemeen bekend mag worden verondersteld, werd in onze omgeving vanaf het begin van de 19^e eeuw de drooglegging van de polders aangevangen. De vele hiermee gepaard gaande werkzaamheden trokken natuurlijk ook weer arbeidskrachten aan. Na de voltooiing van de droogleggingen werd alhier de landbouw door de goede vruchtbaarheid van de grond weer het belangrijkste middel van bestaan. In de tijd van onze hoofdpersoon Gerhard Hermann Kamp, dus zo rond 1840, kwamen de Hollandgangers hier in groten getale hun tijdelijk emplooi zoeken in de hooibouw.

De grasmaaiers

Bij de veeteeltboeren in onze omstreken werd er in de maand juni vele malen harder gewerkt dan in de rest van het jaar. De oorzaak hiervan was dat het economisch welzijn van deze boeren in belangrijke mate afhing van de opbrengst van de eerste hooioogst, die in de maand juni moest worden binnengehaald. In deze maand bereikte het gras zijn maximale hoogte en kwam tegelijkertijd het tijdstip gevaarlijk dichtbij waarop het gras zaad zou schieten waardoor het niet meer gebruikt kon worden voor veevoer. Het was dus in deze periode dat veel trekarbeiders hier hun werkzaamheden als grasmaaier vonden. In de loop van de tijd vormden zich vaak duurzame arbeidsrelaties tussen boeren en trekarbeiders.

De grasmaaiers, ook wel ‘hannekemaiers’ genoemd, werkten voor een afgesproken stukloon, wat noopte tot het werken in een hoog tempo. De grasmaaiers wilden natuurlijk zo weinig mogelijk geld voor levensmiddelen uitgeven en ook dit spoorde hen aan het werk zo snel mogelijk te klaren. Een eerste vereiste voor een grasmaaier was dat hij in samenwerkingsverband een zo groot mogelijke prestatie kon leveren. Alle grasmaaiers maaiden namelijk in hetzelfde ritme.

Een groep ‘hannekemaiers’ aan het werk. Alleen door vakkundige samenwerking in groepen kon een hoger loon verkregen worden.

Zwakkere arbeiders vertraagden het werktempo van de hele groep en dit had soms harde gevolgen. Arbeiders die niet aan de standaard konden voldoen konden per direct vertrekken wanneer er zich een andere arbeider meldde of kregen aan het eind van het seizoen te horen dat zij een volgende keer niet meer terug hoefden te komen. Zo werd de gehele week, behalve op zondag, van zonsopgang tot zonsondergang het gras gemaaid, opdat het daarna door een volgende groep arbeiders omgeschud kon worden om te drogen. Gedurende de werkdag werd het aantal pauzes en de tijdsduur ervan natuurlijk tot een minimum beperkt.

De grasmaaiers werden gehuisvest in een schuur bij de boer. Een bed werd van hooi gemaakt. Dit hooi werd gedurende de zes weken dat de arbeiders bij de boer werkten niet of nauwelijks vervangen. De slaapplek werd op den duur vochtig, hetgeen de gezondheid van de arbeiders gevaarlijk bedreigde. Omdat het seizoen van de grasmaaiers veel korter was dan van de turfgravers, kwamen zij ondanks de ongezonde arbeidsomstandigheden minder vaak ziek thuis dan laatstgenoemden.

De turfstekers

De turfstekers of veenwerkers behoorden tot de groep trekarbeiders, die onder de meest zware omstandigheden leefden. Tot het einde van de negentiende eeuw en de opkomst van de steenkool als brandstof was de turfwinning een erg belangrijke economische factor. Turf was de belangrijkste energiebron, niet alleen voor huiselijk gebruik, maar ook voor de steenfabrieken, jeneverstokerijen, blekerijen, brouwerijen en suikerfabrieken. Sinds de achttiende eeuw werd turf ook voor een deel geëxporteerd. Zodoende was een aanzienlijk aantal arbeiders in deze tak van arbeid nodig.

De turf werd op twee manieren ontgonnen al naar gelang het gebied waar de turf gewonnen werd. In de laagveengebieden werd de turf gebaggerd, in de hoger gelegen hoogveengebieden werd de turf gestoken. In het begin van de negentiende eeuw (in de nadagen van de turfwinning in onze omgeving) werkte ongeveer tweederde deel van de in de turfwinning werkzame Hollandgangers in het laagveen en éénderde deel in het hoogveen.

In de hoogveengebieden werden eerst kanalen en sloten gegraven. Dit gebeurde om het gebied te ontwateren. Daarna werd de turf met een speciale schop in rechthoekige blokken uitgestoken. De turfblokken werden daarna op een kar geladen en weggebracht om te drogen. In de laagveengebieden was ontwatering echter niet mogelijk. De sloten en kanalen waren er alleen om de arbeiders naar de plaats van bestemming te brengen. Het werk kon in veel gevallen slechts vanuit de boot plaatsvinden en de turf moest ook met behulp van de boot worden afgevoerd. De turf werd met een speciale buidel uit de diepte omhoog geschept, in een reservoir of in de boot gestort en daarna óf tot modder vertrappt óf met een hooivork omgespit. Het water liet men weglopen en verdampen. De massa die hierna ontstond werd met vierhoekige plankjes die onder de voeten waren bevestigd platgetrapt, in stukken gesneden en met de hand gebroken.

De turfstekers begonnen meestal eind maart, begin april met hun werk. Tegen die tijd waren de voorjaarswerkzaamheden op het land in het thuisland klaar en was het weer zodanig dat men in het veengebied aan de slag kon. In juli moesten de arbeiders weer terug om de oogst thuis binnen te halen. Net als de grasmaaiers werkten de turfarbeiders op stukloon en ook zij werkten van zonsopgang tot zonsopgang.

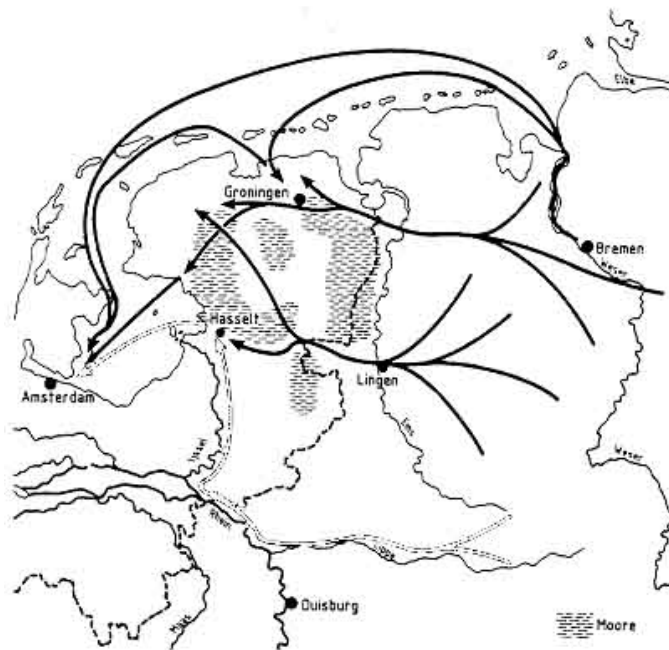
De omstandigheden waren voor de turfarbeiders vele malen zwaarder dan voor de grasmaaiers. Vooral de werkers in het laagveen die soms 16 uur per dag tot hun knieën in het water stonden hadden het zwaar. Veel arbeiders leden dan ook aan jicht, reumatiek of longziekten. Zij sliepen direct op de grond in tochtige kleine hutten, gemaakt van opgestapelde turven en losse dakpannen. De hutten, die ver weg stonden van bewoonde nederzettingen, boden nauwelijks bescherming tegen vocht en kou. De meeste sterfgevallen kwamen dan ook onder deze groep Hollandgangers voor. Omdat men met zoveel man in één hut vertoefde heerste er een sterke groepsdiscipline. Hield men zich niet aan de afgesproken regels dan werd er onderling streng gestraft met geldboetes of stokslagen.

De reis

Het vertrek van de Hollandgangers was altijd weer een bijzondere gebeurtenis waaraan het gehele dorp deelnam. Het afscheid van gezinsleden, familieleden en vrienden vond in een uiterlijk vrolijke en optimistische stemming plaats, maar er zal zeker angst en zorg zijn geweest onder de mensen die vertrokken en zij die thuis achterbleven. Onzekerheid was er bijvoorbeeld over de vraag of er voldoende loon verdiend zou kunnen worden om met het gezin te kunnen overleven. Bovendien loerde, zoals we al eerder zagen, het gevaar ziek te worden op de plaats van bestemming.

De afstand tussen het gebied van herkomst van de Hollandgangers tot de voornaamste plaatsen van bestemming bedroeg gemiddeld zo'n 200 à 300 km. Een afstand die in die tijd grotendeels te voet afgelegd moest worden en om die reden dagen in beslag nam. Men kan zich voorstellen dat het in die dagen gebruikte schoeisel niet van een kwaliteit was die men vandaag de dag vanzelfsprekend vindt. De reis werd nog eens extra bemoeilijkt door het feit dat er nog weinig geplaveide en ongeplaveide wegen naar Holland en ander Nederlandse kustprovincies liepen. Tussen plaats van herkomst en plaats

van bestemming lagen uitgestrekte veengebieden, die niet zomaar te doorkruisen waren. Dit dwong de Hollandganger letterlijk tot het nemen van bepaalde routes.

De routes van de reis van de Hollandgangers. Duidelijk te zien zijn de twee hoofdroutes vanuit het thuisland naar Nederland.

De veengebieden die zich tussen de Dollart, de Ems, de streek Gronau-Hengelo en het IJsselmeer uitstrekten, boden de Hollandgangers slechts twee natuurlijke doorgangen naar West-Nederland, Friesland en Groningen. Een noordelijke route verliep via een smalle corridor tussen de Dollart en het Bourtangerveen naar Groningen en Friesland. De meeste trekarbeiders maakten echter gebruik van een meer zuidelijk lopende weg, die door Lingen en het Graafschap Bentheim, achter de Nederlandse grens langs door de smalle, aan beide zijden door venen ingeloten, rivierbedding van de Vecht naar het IJsselmeer voerde. Van deze route splitste zich achter de grens een noordelijke zijroute af naar Groningen en West-Friesland. Al in het noordelijk deel van het land rond Osnabrück kwamen vele wegen uit op deze hoofdroute.

Het is bekend dat sommige Hollandgangers vanuit Kampen en Hasselt de vrachtboot naar Amsterdam of Hoorn namen, om zodoende het aantal loopkilometers wat te beperken. Bovendien scheelde dit ook een flink aantal werkdagen en daarmee dus inkomen.

De Hollandgangers vertrokken niet alleen. Als dat mogelijk was vertrokken zij direct in groepen vanuit hun woonplaats. Vandaar trokken de zich verzamelende trekarbeiders in steeds groter wordende troepen naar het veer over de Ems bij Lingen, alwaar zich de Hollandgangers uit het Emsland en waarschijnlijk ook uit de regio Cloppenburg bij hen aansloten.

In Lingen werden jaarlijks tienduizenden heen- en terugreizende trekarbeiders met het veer overgezet.

Krüppelfuhren

Trekarbeiders uit die tijd liepen wegens eenzijdige voeding en slechte onderkomens het risico ernstig ziek te worden. Doch iedereen moest zijn eigen ziektekosten betalen. Wanneer iemand langdurig ziek werd kon dus een grote financiële belasting ontstaan. Bovendien was de afstand tot de woonplaats te groot om vanuit de thuissituatie hulp te bieden. Soms was een arts in het geheel niet meer te betalen en moest een beroep worden gedaan op de armenkas.

De juridische praktijk in de 17^e en 18^e eeuw was, dat onbemiddelde zieken, die op doorreis waren, door de plaatselijke armenzorg onderhouden werden. Deze konden dan onder bepaalde voorwaarden de onkosten verhalen op het armenbestuur in de plaats van herkomst. Hiertoe had de zieke een bewijs van herkomst nodig. Had de zieke Hollandganger dit bewijs niet en was hij enigszins in staat vervoerd te worden dan was er een andere doeltreffende manier om de zieke arbeider weer thuis te krijgen: via het "Krüppeltransport".

De zieke werd, vaak onder erbarmelijke omstandigheden, met paard en wagen van dorp naar dorp richting woonplaats vervoerd. Iedere plaats waar de zieke werd afgeleverd moest weer voor nieuw transport zorgen. Om te voorkomen dat de zieke in ieder dorp opnieuw onderzocht moest worden en om misbruik tegen te gaan had de zieke een verklaring bij zich van een arts. Het systeem van Krüppelfuhren werd mogelijk doordat alle dorpen destijds een overeenkomst sloten en zich aan de afgesproken spelregels hielden. De routes van de Krüppelfuhren volgden nauwkeurig de gebruikelijke wegen van de Hollandgänger, die immers zo kort mogelijk waren.

Teruggang en einde van de trek naar Nederland.

In de tweede helft van de negentiende eeuw nam het aantal Hollandgangers steeds meer af. Er ontstond, niet in het minst onder invloed van verslechterende economische omstandigheden in Nederland, rond 1830 een steeds sterker wordende emigratiestroom naar het nieuwe beloofde land Amerika. Bijzonder hoog was het emigratiepercentage in de gebieden waarin veel bezitloze landarbeiders voorkwamen. Veel van deze landarbeiders, die tot dan het hoofd boven water hielden door in Holland bij te verdienen, emigreerden.

Daarnaast verbeterde de economische toestand in de gebieden van de trekarbeiders zelf. Deze verbetering ontstond enerzijds uit het toenemend aanbod van arbeidsplaatsen in de industriële sector en anderzijds uit de vooruitgang in de landbouw.

Daar waar een stroom van trekarbeiders vanuit Duitsland naar Nederland in gang was gezet als gevolg van de ongelijke economische ontwikkeling tussen de twee verschillende gebieden, kwam in de jaren voor de Eerste Wereldoorlog om dezelfde reden een tegengestelde stroom van Nederland naar Duitsland op gang. Aan de inmiddels 300-jarige stroom van trekarbeiders van Duitsland naar Nederland was zodoende een einde gekomen.

Achternamen en bijnamen

U zult begrijpen, dat de nakomelingen van Gerhard Hermann Kamp niet de enigen in onze omgeving zijn die Duits bloed in de aderen hebben stromen. Andere achternamen die u bekend in de oren zullen klinken en van Duitse oorsprong zijn, zijn bijvoorbeeld Koeleman (Kuhlmann), Rekelhof(f), Wolmerstett, Venne, Stokman (Stockmann), Meyer, Osterkamp, Rademaker (Rademacher), Knape, Habermehl, Swart, Mur, Homan, Röling, Könst, Buskermolen en Wahlen.

De Hollandgangers met de meeste koopmansgeest bleken later grondleggers van enkele nu nog bestaande koopmansgeslachten, zoals Peek & Cloppenburg, Vroom & Dreesmann, Lampe en Brenninkmeyer. De bijnaam van deze marskramers was ‘teuten’.

Er waren nog vele andere bijnamen die de Hollandgangers alhier ten deel vielen, zoals: spekvreters, knoeten, potschijters, grashannesen, graspoepen, mieren, pikmaaiers en bovenlanders. De benaming “mof” was ook algemeen, en stamt dan ook niet uit de Tweede Wereldoorlog.

Hoe ging het verder met Gerhard Hermann Kamp?

Hollandganger en weduwnaar Gerhard Hermann Kamp trouwde op 52-jarige leeftijd op woensdag 26 augustus 1840 in Nieuwveen met de 40-jarige Jannigje van Dam³. Het kerkelijk huwelijk vond op donderdag 27 augustus plaats in de kerk van de rooms-katholieke parochie H. Johannes Geboorte te Zevenhoven en werd ingezegend door pastoor Keil⁴. Of Gerhard Hermann Kamp reeds bij zijn eerste echtgenote kinderen heeft gehad is nog een onbeantwoorde vraag, waarop onderzoek in de kerkelijke archieven binnen het bisdom Osnabrück mogelijk het antwoord biedt. Op dinsdag 15 juni 1841 's avonds om 8 uur werd een zoon geboren. Deze werd vernoemd naar de eerste echtgenoot van Jannigje, Hendrik Greveld. Van de geboorte van Hendrik Kamp zien we de kersverse vader echter geen aangifte doen. Dit werd op donderdag 17 juni 1841 gedaan door de Nieuwveense heel- en vroedmeester Maarten van der Horst⁵. Het duidt op afwezigheid van vader Gerhard Hermann Kamp. Was hij reeds overleden (wat natuurlijk niet onwaarschijnlijk is) of is hij, vrouw en kind achterlatend, teruggegaan naar Duitsland? Het blijft een open vraag. Van Gerhard Hermann Kamp zijn tot op heden geen verdere sporen in de archieven teruggevonden. Geen overlijdensakte, geen begrafenisinschrijving. Een aanwijzing zouden zeker de bijlagen bij de huwelijksakte van het huwelijk met Jannigje van Dam hebben opgeleverd. Deze bijlagen, met daarin het bewijs van overlijden van Gerhard Hermann Kamp, zijn echter tijdens de Tweede Wereldoorlog door een bombardement op Den Haag verloren gegaan.

³ SARM, Huwelijksregister Nieuwveen 1840, akte 1.

⁴ Zevenhoven, archief parochie H. Johannes Geboorte, inv. nr. 42

⁵ SARM, Geboorteregister Nieuwveen 1841, akte 14.

En zo belanden we terug bij de huwelijksakte van zoon Hendrik Kamp en Jacoba Fransje van Wilgenburg die ik vond tijdens mijn eerste bezoek aan het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. Een laatste glimp van Gerhard Hermann vangen we op in een opmerking in de kantlijn van de akte die toch nog even de wenkbrauwen doet fronsen: *"bevorens overlegd zijnde blijkt, dat de vereischte overeenstemming tuschen die den Bruidegom betreffende niet bestaat, als wordende in zijn geboorte extract gevonden Gerhard Hermann Kamp en in de akte van overlijden Gerrit Kamp. De Bruidegom verklaard hebbende dat door Gerhard Hermann Kamp en Gerrit Kamp telkens denzelfden persoon en wel bepaaldelijk zijn overleden vader bedoeld wordt, bevestigde zulks met eede."*⁶

Hendrik Kamp en Jacoba Fransje van Wilgenburg krijgen elf kinderen, waarvan er slechts drie niet vroegtijdig overlijden. Van deze kinderen blijft alleen de dochter, mijn overgrootmoeder Johanna Maria (Anna) Kamp, in Nieuwveen wonen. Zij overlijdt uiteindelijk in de zomer van 1951, thuis bij mijn grootouders Geertruida Brouwer en Piet van den Berg in het huisje aan de Driesprong in Blokland. Sindsdien wonen er in Nieuwveen geen nakomelingen van Gerhard Hermann Kamp meer met dezelfde achternaam.

Ton van den Berg

Bronnen:

Birgit Nolte-Schuster, Jaap Vogel & Winfried Woesler, 'Zur Arbeit nach Holland', Universität Osnabrück, 2001, ISBN 3-00-007774-X;

H. Mertens-Westphalen 'Werken over de grens: 350 jaar geld verdienen in het buitenland', Assen: Provinciaal museum van Drenthe, ISBN 90-70884-53-4;

Wandelt, Lenk & Timmermans, Internet, 'Hollandgänger/Hollandgangers', geraadpleegd mei 2001;

H. Röling (†), De Proosdijkoerier, jg. 18, nr. 3, 'De Hollandgänger (trekarbeid naar Nederland vanuit Duitsland).

⁶ SARM, Huwelijksregister Nieuwveen 1868, akte 3.